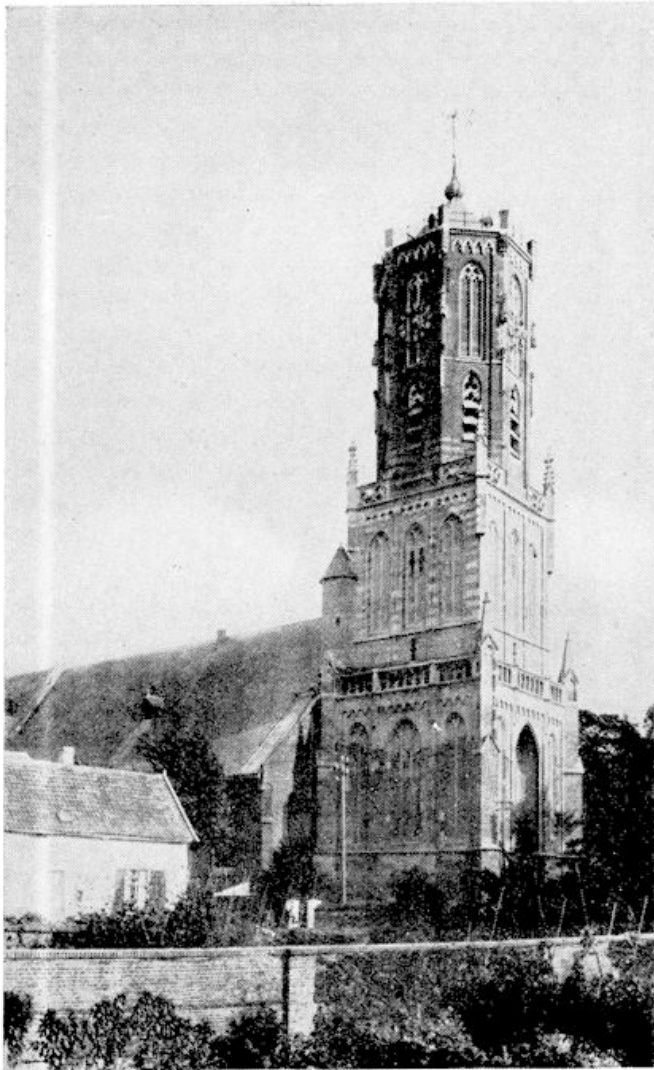

Waar de

Gods wonderlijke weg
met Zijn Kerk

Ned. Herv. Kerk te Elst zoals deze vroeger was.
(Cliché welwillend afgestaan door het weekblad „De Betuwe“.)

Maar toen het puin was weggeruimd, kwamen, als vliegen op de honingpot, de archaeologen en oudheidkundigen op de Elster kerk af. Zou hier in deze historische streek iets te vinden zijn? En ze gingen graven, graven, maandenlang, zoals jaren geleden in het nabije Nijmegen, waar toen belangrijke ontdekkingen uit de Romeinse tijd werden gedaan. Niet onmogelijk dat in Elst.....

Ja, zij hadden goed geraden. Op betrekkelijk geringe diepte onder de kerkvloer werden zware funderingen aangetroffen en bij dieper graven, nauwkeurig hadden vastgesteld. Het eigenlijke heiligdom dat deze fundamenteen niets meer en niets minder waren dan de overblijfselen van een Romeins bouwwerk. *Het bleek een zogenaamde Gallo-Romeinse tempel te zijn uit de 2e of 3e eeuw, in vorm overeenkomend met de in 1922 te Nijmegen blootgelegde.*

Archaeologen zijn knappe, geleerde lui en zij hebben zo lang in de aarde gewroet en gegraven, tot zij de afmeting en de vorm van deze tempel nauwkeurig hadden vastgesteld. Het eigenlijke heiligdom moet een gebouwtje van 15 x 13 meter geweest zijn, met daaromheen een zuilengalerij van 28 x 23 meter. Prachtig werk om zo iets te ontdekken zonder verdere gegevens!

Nog waren zij echter niet voldaan en nog dieper werd gegraven en gespeurd. Niet onmogelijk, dat hieronder... Ja, warempel, onder deze tempel moet een nog ouder heiligdom geweest zijn van 11½ x 8½ meter groot (zie fig. 1, de zwart gear-

Resten van Romeinse tempel gevonden in ELST

Het is een lange, lange geschiedenis die er ligt tussen de komst van de Romeinse legioenen in ons land en het neerdalen van de parachutisten in de herfst van 1944. En er zijn maar weinig getuigen te vinden, die heel deze veelbewogen historie hebben meegemaakt. Toch is er onlangs één gevonden. 't Is de stenen reus van Elst in de Over-Betuwe: de Hervormde Kerk die eens in de verre grijze oudheid dienst deed als Romeinse afgodstempel, verbouwd werd tot Godshuis, weer veranderd en nog eens omgebouwd en tenslotte grondig vernield werd door de grimmige wrede Mars, die hier maandenlang zijn scepter zwaaide.

Nu ligt de oude reus daar als een stomme getuige, verwoest en uitgebrand. Alleen de geblakerde buitenmuren staan nog overeind en zijn machtige vriend, de hoge toren, treurt er naast, kapot, doorschoten, gehavend.....

ceerde kleine rechthoek is dit oudste cultusgebouwtje).

Men heeft zelfs kans gezien de rode mortelvloer, die nog gedeeltelijk gaaf was, bloot te leggen en de gedachten van de bezoeker, die nu op deze vloer staat, gaan onwillekeurig een kleine 2000 jaren terug. Wellicht stond hier op deze zelfde plaats eens een Romeins priester, riep hij hier zijn dode goden aan, die toch niet antwoordden...

Maar later heeft misschien op dit vloertje de eerste Evangelieprediker gestaan. Want het licht van het Christendom ging op over de duisternis van het heidendom. Werenfridus bracht in deze contreien de Blijde Boodschap en met vrij grote zekerheid mag worden aangenomen, dat de eerste Christenen de afgodstempel *niet* verwoest hebben, maar deze (overeenkomstig het voorschrift van Paus Gregorius de Grote in 601) kerstenden en

stenen spreken!

W. BROOS

toen zonder meer voor hun eredienst in gebruik namen.

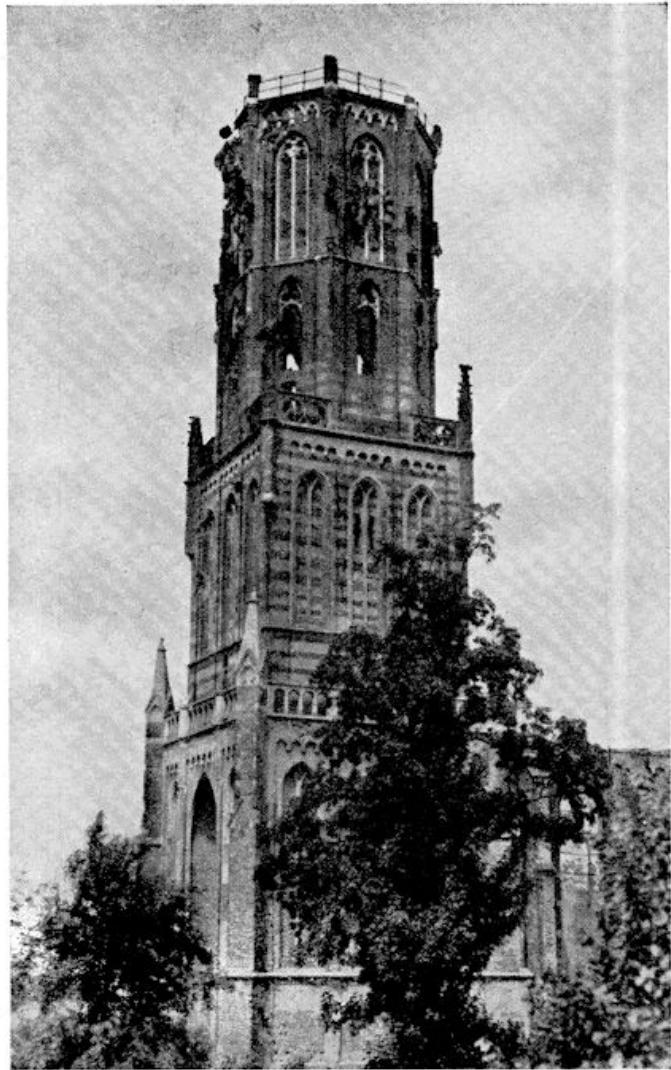
Onder het altaar, dat aan de Oostzijde was geplaatst (de resten er van zijn nu nog duidelijk te zien) heeft men thans een tufstenen doorkist gevonden en waarschijnlijk zal in deze sarcophaag het gebeente gerust hebben van Werenfridus. De eeuwenoude legende wilde n.l. dat de moedige Evangelieprediker, die in Westervoort stierf, hier begraven zou zijn en tot voor kort was het een legende. Nu staat daar zijn laatste kleine rustplaats in 1947, onder een brandend-hete zomerzon, op de resten van het kerkje waar hij eens van Jezus Christus vertelde...

KERK NA KERK VERREES

Heeft het Christendom hier in Elst gebloed? Waarschijnlijk wel. Want bisschop Baldericus, die in de Xe eeuw in deze landouwen als kerkvorst resideerde, was niet tevreden met de ex-Romeinse tempel en hij bouwde een gedeeltelijk nieuwe kerk van ongeveer 22 x 12 meter met een versmald rechthoekig koor. Dit bedehuis werd, zoals toen de gewoonte was, Oost-West gericht, inplaats van het oude, dat Noord-Zuid gebouwd was (figuur 2).

Ter herinnering aan deze gebeurtenis werd een gedenksteen ingemetseld met een Latijns opschrift, waarvan de vertaling luidt: „Deze kerk is met haar altaar door de kerkvorst Baldericus gewijd”. Deze middeleeuwse inscriptie (iets zeer zeldzaams in ons land) werd in 1857 ontdekt. Helaas hebben de bommen en granaten van 1944 deze merkwaardige steen zo goed als vernield — slechts een klein fragment ervan heeft men tussen de puinhopen weergevonden...

Maar ook de kerk van Baldericus was de Middeleeuwen niet groot genoeg en zij bouwden in de XIe eeuw een nieuwe, grotere in Romaanse stijl, van 42 x 12 meter (figuur 3). Nog steeds echter gedeeltelijk op de funderingen van de Romeinse tempel! En tenslotte werd in de XVe eeuw deze tufstenen kerk vervangen door de huidige, die ge-

De toren, die, zwaar geschonden, eenzaam zonder kerk uit de strijd kwam.

flankeerd werd door een machtige, hoge toren (op figuur 4 vindt u de plattegrond).

De huidige? Nee, helaas niet meer. Want ook deze trotse gotische kerk werd geschiedenis, toen van September '44 tot Mei '45 Elst in de voorste frontlinie lag. Nu eens Duits, dan weer geallieerd bezit... En toen de Elstenaars na hun evacuatie in 't dorp weerkeerden, vonden zij weinig meer dan ruïnes en leeggeplunderde huizen. Vonden zij ook hun mooie kerk als een puinhoop terug...

Fig. 1

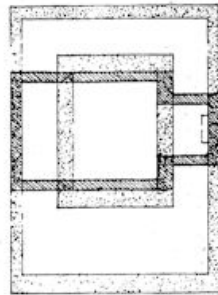

Fig. 2

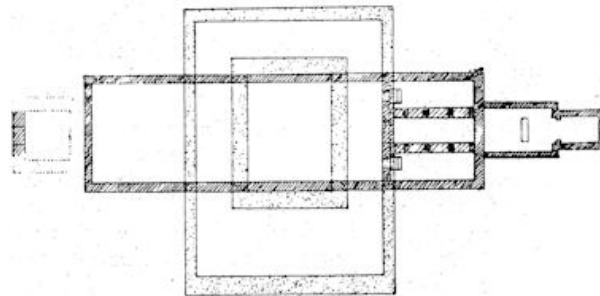

Fig. 3

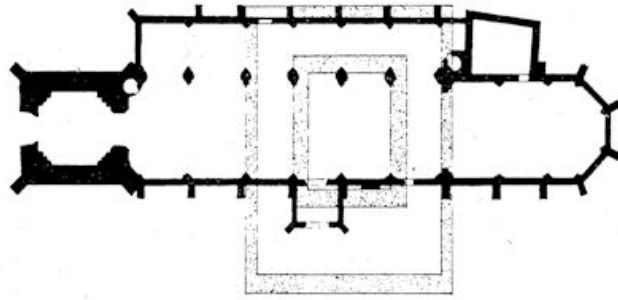

Fig. 4

TOEKOMSTPLANNEN

En wat nu? Voorlopig is de gemeente van Elst geholpen met een klein houten Zwitsers noodkerkje, maar het ligt in de bedoeling de grote kerk weer in z'n oude luister te herbouwen en de toren te restaureren. Onder de nieuwe betonnen kerkvloet zullen dan de thans aan 't licht gekomen Romeinse cultuuroverblijfselen (o.a. ook de gevonden zandstenen zuilen, bewerkte korinthische kapitelen en de fraaie fris-beschilderde fresco's) als in een museum worden ondergebracht.

Wellicht zal ook het vroegere kerkhof rond de kerk nog ontgraven worden, waarbij men verwacht, nog meerdere oude cultusgebouwen van de Romeinen aan 't licht te kunnen brengen. Hun tempels waren namelijk meestal omgeven met een hof, waarbinnen zich verschillende andere heiligdommen bevonden. Wie weet, wat hier in de naaste toekomst nog te voorschijn komt!

Van dit alles wil men 'n soort openlucht-museum maken, opdat ook het nageslacht kennis kan nemen van een oude, vergane cultuur. Zal het dan eens zó zijn, dat wanneer de Elstenaar op Zondagmorgen ter kerke gaat, hij door de resten van het heidendom zal wandelen, om daar waar eens de oude goden werden aangeroepen, te gaan luisteren naar de verkondiging van Gods verlossende genade in Jezus Christus?

Best mogelijk, doch voorlopig is dit nog toekomstmuziek. Maar dit staat vast, dat de stenen in Elst een duidelijke taal spreken. Zij zijn de stomme verkondigers van Gods wonderlijke weg met Zijn kerk: van afgodstempel, via Rooms-Katholiek bedehuis tot Protestants Godsgebouw. Hier zwijgt de mens en luistert hij, eerbiedig naar deze eeuwenoude geschiedenis. Gods woord houdt tóch stand. Tot in eeuwigheid!

H. LOURENSE

Het **ANTWOORD**

Jan Harmsen tracht een wat zachter plekje te vinden in het oude fietszadeltje waarop hij zit. Hoe heeft hij het soms uren achtereen op dit stuk vergane glorie volgehouden?

Enfin, het rijdt. Vraag maar niet hoe!

Och, vraag eigenlijk maar helemaal niets.

Heel het leven is één grote onbeantwoorde vraag tegenwoordig.

Jan Harmsen trapt verder.

Knersend en krakend en rammelend, als een drie-maal versleten Ford, kruipt het oude damesfietsje onder hem over de weg.

Als hij zijn eigen fiets maar durfde gebruiken! Wat was dit tochtje dan anders dan een plezier-ritje!

Z'n eigen fiets!

Goed opgeborgen onder de vloer van de huiskamer, netjes ingevet, dicht bij wat koper en wat tinnen prullaria, en bij de radio, die er ook wel niet beter op worden zal.

Vorlopig zal zij daar wel moeten blijven ook. Want als hij er mee op de weg durfde verschijnen, hij kon haar zeker groeten.

Heeft het voor enkele weken niet een haar ge-

scheeld, of hij was dit oude vehikel nog aan zo'n gesjochten uniformjas kwijt geweest?

Op het kruispunt van de Stadhouderslaan en de Boschweg stond een kolos van een kerel, een grote koperen plaat op de borst, met „Feldgendarmery” erop. Die loenste naar z'n ijzeren rossinant, wenkte.

Afstappen!

't Was dat de voorband twee grote lappen had, waardoor hier en daar bovendien de ingewanden nog zichtbaar waren, maar anders..... Weg fiets, of hoe je zoiets dan nog noemen wilt!

Kom, doortrappen.

't Is anders een eind!

Vroeger was je blij met een klant, al was het dan ook een aan het andere eind van het dorp. Maar nu een tocht van drie en een halve kilometer, en dat op „surrogaat”, 't is haast niet te doen.

Ach, wat een geklets!

Niet te doen?

En veertien dagen geleden dan?

„Jan,” zei Toos, z'n vrouw, op die Maandagmorgen. „Jan, 'k heb nog voor drie dagen eten in huis. En Donderdag mag je de IJssel niet meer over.”

„Dan zal ik er op uit moeten,” wilde Jan zeggen,